

POZDRAVY

Spolok slovenských knihovníkov srdečne pozdravuje všetkých českých kolegov, knihovníkov a informačných profesionálov, a taktiež členov partnerských združení v Českej republike - SKIP a SDRUK!

V novom tisícročí bude mať nesmierny význam, že sme v našej odbornej komunite dokázali zachovať úzke pracovné väzby a priateľstvá, napriek skutočnosti, že nás už delí štátna hranica. Naše pretrvávajúce vzťahy sú živým dôkazom toho, že táto geografická skutočnosť nie je pre nás žiadnou prekážkou. Nesmierne radi Vás vidíme na našich odborných podujatiach na Slovensku a my opačne veľmi radi prichádzame k Vám, do Českej republiky.

Som presvedčená, že naše spoločné odborné a profesionálne väzby sa v najbližšej budúcnosti ešte viac prehĺbia. Znie to možno paradoxne, ale hovorím o období vstupu našich krajín do Európskej únie. V tejto chvíli môžeme len tušiť prísľub obrovskej výhody, ktorú budeme mať pred knihovníckymi komunitami iných štátov. Naša pretrvávajúca úzka spolupráca bez vzájomných jazykových bariér nám totiž umožní omnoho väčší odrazový priestor pre spoločné projekty a riešenia v rámci konkurenčného európskeho prostredia.

Máme spoločnú históriu, na ktorej môžeme budovať a otvára sa pred nami budovanie spoločnej histórie novej!

*Ing. Silvia STASSELOVÁ
predsedníčka Spolku slovenských knihovníkov
V Bratislave 28. januára 2003*

Slovenská asociácia knižníc posielala srdečné pozdravy Svazu knižničných a informačných pracovníkov. SAK je jedným z dvoch profesijných združení pôsobiacich na Slovensku s cieľom obhajovať záujmy slovenského knihovníctva a podporovať vzájomnú odbornú spoluprácu knižníc. Nazdávame sa, že spoločná minulosť s českými knižnicami a rovnaké záujmy pokiaľ ide o medzinárodnú spoluprácu a začlenenie sa do európskych knižnično-informačných štruktúr, sú dobrým dôvodom na úzku vzájomnú spoluprácu, tvorbu spoločných projektov, podporovanie čo najrozmanitejších foriem spolupráce a výmenu informácií. SAK okrem iných príležitostí ponúka k takejto výmene informácií i svoj Bulletin. Prajeme Svazu knižničných a informačných pracovníkov veľa úspechov a entuziazmu v ďalšej práci a všestrannú spoločenskú podporu pri presadzovaní vlastných zámerov.

*PhDr. Mária Kadnárová
predsedníčka Slovenskej asociácie knižníc
V Bratislave 30. januára 2003*

ÚVOD

Veríme, že českým kolegom nie je potrebné zvlášť predstavovať Slovenskú republiku ako samostatný stredoeurópsky štát, ktorý vznikol rozdelením Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky 1. januára 1993, že jeho hlavným mestom je Bratislava, má rozlohu 49 014 km² a žije v ňom cca 5,38 milióna obyvateľov.

Vzhľadom na spoločné korene, spoločné východiská a spoločné fungovanie knižníc v bývalom spoločnom štáte sa preto nehodláme v tomto stručnom materiáli zaoberať históriou knihovníctva na území Slovenska, skôr priniesť základné informácie o súčasnom stave knižničného systému v Slovenskej republike a o okolnostiach, ktoré jeho kreovanie za posledných niekoľko rokov najviac ovplyvňovali.

Keby sme mali stručne a výstižne charakterizovať v prostredí slovenských knižníc obdobie od novembra 1989, jednoznačne by sme použili termín „transformačné“. Zmeny, sčasti prirodzené, sčasti vynútené okolnosťami technickými a technologickými, sociálnymi, politickými, ale aj ekonomickými, zasiahli nielen oblasť organizácie a riadenia knižničného systému ako celku a jednotlivých knižničných inštitúcií, ale nevyhli sa prakticky žiadnej z fáz vnútorného knižničného procesu. A postupujú tak rýchlo, že už nezažívame zmeny, ale zmeny zmien. S potešením sme prijali radikálny zvrät politických pomerov, ale s nástupom trhovej ekonomiky (nie takým pomalým, aby sme sa naň mohli pripraviť, ale nie dosť rýchlym, aby ihneď priniesol finančný efekt) sa väčšina knižníc financovaných z verejných zdrojov doteraz nevie vysporiadať a neustále musí znova a zas zápašit' o svoju existenciu.

Napriek existencii zákona č. 53/1959 Zb. o jednotnej sústave knižníc de iure až do roku 2000, niektoré siete knižníc (napr. odborárske knižnice) od roku 1989 postupne zanikali, alebo sa výrazne redukovali. Zákon sa prakticky nedal uplatňovať a štátne, ale aj odborné inštitúcie strácali svoje kompetencie, čo nie vždy bolo na osoh. Kým v 90-tych rokoch v prostredí veľkých knižníc môžeme nájsť snahu o posilnenie kooperácie (napr. vznik CASLIN - Czech and Slovak Library Information Network), menšie knižnice boli čoraz viac izolované a, ostro povedané, vydané napospas svojim zriaďovateľom, ktorí zväčša nemali ambície počúvať už i tak nie príliš silné hlasy redukujúcich sa metodických pracovísk. Rôzne formy postupného odštatňovania knižníc, resp. inštitúcií, ktorých sú súčasťou, pomyslené nožnice medzi administratívno-ekonomickým a odborným riadením knižníc roztváralo čoraz viac.

Odhlíadnuc od všetkého možno konštatovať, že procesúalna stránka knihovníctva sa v poslednom desaťročí zmenila veľmi výrazne a spoločenská transformácia bola rovnako potrebná. Zmena postojov a myslenia býva spravidla menej razantnejšia.

Už pred rozdelením Česko - Slovenska sa objavuje snaha zmeniť legislatívny rámec fungovania knižníc. Predstavenie prvých verzií knižničného zákona rozvírilo diskusiu o tom, či sa má pripraviť „zákon o knižniciach“ alebo „zákon o knižničnej činnosti“. Žiaľ, knihovnícka obec dostala až príliš dlhý časový priestor na diskusiu. Výkonná i zákonodarná moc v mladej Slovenskej republike sa prioritne venovala iným problémom, problémy knižníc a knihovníctva museli počkať.

Pri tejto príležitosti treba povedať, že podľa práva vlastne neexistoval ústredný orgán štátnej správy pre knihovníctvo. Kompetenčný zákon ukladal Ministerstvu kultúry SR povinnosť starať sa o oblasť krajiny a pamiatok, štátneho jazyka a národného písomníctva, ale slovo „knížnice“ zákon nepoznal. Ministerstvo kultúry sa staralo predovšetkým o 4 štátne vedecké (vrátane Univerzitetnej knižnice v Bratislave) a 36 okresných (ľudových) knižníc, ktoré zriaďovalo. Situáciu komplikovala aj skutočnosť, že národná knižnica nemala právnu subjektivitu a bola súčasťou Matice Slovenskej. Ministerstvo kultúry na ňu priamy vplyv nemohlo uplatniť.

V rokoch 1995 - 1997 príprava knižničného zákona, na ktorom pracovala tzv. štvorkoalícia (Slovenská národná knižnica v MS v Martine, Univerzitná knižnica v Bratislave, Spolok slovenských knihovníkov a Slovenská asociácia knižníc), z pohľadu knihovníkov už vrcholila. V tom čase aj vedenie MK SR na čele s Ivanom Hudecom malo úmysel riešiť priame ingerencie štátu smerom k Slovenskej národnej knižnici v MS, ale pri schvaľovaní zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej sa s lídrami Matice nedokázalo dohodnúť. Matica slovenská ako celok sa stala neštátnou (aj keď verejnoprávnou) inštitúciou, ktorá z poverenia štátu plnila len isté, presne definované úlohy. MK SR reagovalo na prijatie zákona o MS tým, že Slovenskej národnej knižnici v MS odobralo úlohy ústredného metodického pracoviska a poverilo nimi Univerzitnú knižnicu v Bratislave, ktorá sa stala národným knižničným centrom (do roku 1999). Dialóg ústredného orgánu štátnej správy s knihovníckou obcou bol načas zastavený a obnovil sa až po roku 1998.

V roku 1999 minister kultúry Milan Kňažko ustanovil Ústrednú knižničnú radu, ktorej činnosť administratívne zabezpečoval novovzniknutý odbor múzeí, galérií a knižníc na sekcii kultúrneho dedičstva MK SR. Prípravu knižničného zákona, ako základ pre fungovanie národného knižničného systému, si vzala za svoje vláda Slovenskej republiky v jednej z téz svojho programového vyhlásenia.

V spomínanom čase sa stali prirodzenými autoritami a zástupcami knihovníckej obce profesijné združenia Spolok slovenských knihovníkov a Slovenská asociácia knižníc. Aj z ich iniciatívy sa v máji 1996 v Nitre konal 1. slovenský knihovnícky kongres ¹⁾, prvý v samostatnej Slovenskej republike. Zaoberal sa situáciou knižníc a prijal závery a odporúčania, ktorých realizácia mala zabezpečiť prinajmenšom stabilizáciu knižničného systému. O rok neskôr v októbri 1997 sa v Sielnici uskutočnila konferencia Slovenské knižnice '97 ²⁾. Text deklarácie nitrianskeho kongresu nielen potvrdila, ale aj pritvrdila. Účastníci sa zaoberali predovšetkým stavom verejných knižníc, ktorý po ich nedobrovoľnej integrácii do regionálnych kultúrnych centier (spolu so štátnymi divadlami, múzeami, galériami, osvetou a hvezdárňami) vôbec nebol lichotivý. Následne sa o rok neskôr konali v ôsmich krajoch krajské knihovnícke

1) BULLETIN Spolku slovenských knihovníkov 1996: materiály z 1. slovenského knihovníckeho kongresu „Knižnice '96“ v Nitre 14. a 15. mája 1996. Uspor. Dušan Katuščák. Roč. 7. Bratislava: Spolok slovenských knihovníkov, 1997. ISBN 80-967582-9-2.

2) BULLETIN Spolku slovenských knihovníkov a Slovenskej asociácie knižníc: materiály z konferencie "Slovenské knižnice '97" v Sielci 14. a 15. októbra 1997. Uspor. Daniela Gondová. Roč. 8. Bratislava: STIMUL, 1997. ISBN 80-85697-73-4.

konferencie, ktorých výsledky boli prezentované na 2. slovenskom knihovníckom kongrese v Košiciach ³⁾ v novembri 1999. Kongres možno považovať za prelomový nielen v tom, že mu konečne bola venovaná pozornosť zo strany kompetentných úradov. Formulovali sa na ňom základné tézy stratégie rozvoja slovenského knihovníctva a formou otvoreného listu sa prijala výzva na podporu schválenia zákona o knižniciach a konštituovania samostatnej Slovenskej národnej knižnice s právnou a hospodárskou subjektivitou a s priamym napojením na štátny rozpočet.

Spoločné úsilie ministerstva kultúry a knihovníkov bolo završené v máji 2000 prijatím zákona č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, o doplnení zákona SNR č. 27/1987 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti a o zmene a doplnení zákona č. 68/1997 Z. z. o Matici slovenskej. Zákon upravil najmä postavenie a úlohy všetkých typov knižníc, ich zriaďovanie a poskytovanie knižnično-informačných služieb verejnosti, definoval povinnosti knižnice aj zriaďovateľov a pôsobnosť ministerstva ako ústredného orgánu štátnej správy pre knižnice. Zákom bola zriadená Slovenská národná knižnica v Martine ako štátna organizácia, ktorá sa opäť stala ústredným metodickým pracoviskom pre knižnice knižničného systému v SR a začala plniť úlohy, ktoré národná knižnica štandardne plniť má.

Po prvýkrát zákon ustanovil právnú ochranu, využívanie a sprístupňovanie historických knižničných dokumentov a fondov ako osobitnej a špecifickej súčasti národného kultúrneho dedičstva.

S odstupom istého času treba povedať, že zákon ako taký nie je univerzálnym liekom na všetky bolesti, ktoré knižnice trpia. Pôvodne oveľa radikálnejšie formulované ustanovenia, ktorých cieľom bolo predovšetkým zabezpečiť ekonomické nástroje a ochranné mechanizmy pre knižnice, boli počas legislatívneho procesu dosť obrúsené. Nemenej dôležitým „vedľajším účinkom“ boja o zákon (Matica slovenská mala snahu prezentovať osamostatnenie Slovenskej národnej knižnice ako politickú snahu o jej likvidáciu) bolo dosiahnutie jednoty a zviditeľnenia knihovníkov, ktorí sa (aspoň načas) dávali za vzor ostatným profesiám v oblasti kultúry.

Keď spomíname legislatívnu oblasť zabezpečenia knižničnej činnosti osobitnými zákonmi, musíme spomenúť zákon č. 212/1997 Z. z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnoženín audiovizuálnych diel v znení zákona č. 182/2000 Z. z. (úplné znenie zákon č. 32/2001 Z. z.). Knihovníci spočiatku uvítali, že zákon je nadštandardný čo do počtu knižníc ako odberateľov povinného výtlačku. Žiaľ, súvisí to aj s akútnym nedostatkom prostriedkov na nákup knižničných fondov, s ktorým sa knižnice potýkajú. Na druhej strane sa potýkajú s priestorovými problémami (musia uchovávať aj neprofilové tituly) a s obmedzeniami pri využívaní povinného výtlačku vo výpožičných službách.

3) BULLETIN Spolku slovenských knihovníkov: materiály z rokovania 2. slovenského knihovníckeho kongresu "Knižnice pre 21. storočie" konaného v Košiciach 22. - 24. novembra 1999; materiály z rokovania mimoriadneho valného zhromaždenia Spolku slovenských knihovníkov konaného 24. novembra 1999 v Košiciach. Zost. Tibor Trgüňa. Roč. 9. Bratislava: Spolok slovenských knihovníkov, 1999. ISBN 80-85165-79-1.

Problémy nám robí aj ustanovenie zákona č. 383/1997 Z. z. Autorský zákon, ktorým sa mení a dopĺňa Colný zákon v znení neskorších predpisov, v znení zákona č. 234/2000 Z. z.. Knižniciam ukladá povinnosť platiť ochranným autorským vzťahom odmenu za vypožičiavanie rozmnožením autorských diel. Zákon de iure platí, de facto sa nedodržiava.

Texty všetkých vyššie uvedených zákonov sa dajú nájsť na stránkach <http://www.culture.gov.sk> v časti Knižničný systém alebo na <http://www.zbierka.sk>.

Z hľadiska aktuálnej situácie v slovenských knižniciach, skôr, ako k jej prezentácii pristúpime, stojí za zmienku skutočnosť, že sa po mnohých rokoch podarilo na úrovni vlády SR prerokovať isté programové materiály. K Stratégii rozvoja slovenského knihovníctva do roku 2006 ⁴⁾ vláda prijala uznesenie č. 310/2001 s mnohými úlohami pre jednotlivých členov vlády a odporúčaniami pre lídrov územnej samosprávy. Následne na stratégiu vláda prerokovala a schválila Program elektronizácie knižníc v Slovenskej republike ⁵⁾ (uznesenie vlády č. 801/2002), kde sa okrem iného pristupuje k opatreniam smerujúcim k zjednoteniu softvérového prostredia v knižniciach.

Úspech oboch strategických dokumentov závisí od toho, v akom rozsahu sa nájdu finančné prostriedky na ich realizáciu. Vláda totiž osobitné financie nad rámec bežných rozpočtov dotknutých rozpočtových kapitol nevyčlenila.

Práve financovanie je veľkou bolesťou slovenských knižníc. Nemáme legislatívu, ktorá by podporovala sponzoring, nie je vyriešené viacdrojové financovanie kultúry. Na rozdiel od Českej republiky u nás neexistujú účelové štátne grantové systémy pre knižnice, s výnimkou (pôvodne Štátneho fondu)

Počítačová simulácia Centra vedecko-technických informácií SR v Bratislave

programu Pro Slovakia. Aj keď sa úspešnosť knižníc pri získavaní prostriedkov z Pro Slovakia od roku 1999, kedy vznikla samo-statná komisia pre knihovníctvo, zlepšila, zdroje sú viac než nedostatočné (1999 - 2002 pre knihovníctvo celkom cca 4,5 mil. Sk).

4) <http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/CCD98CC7DE36CE13C1256A2300400B14?>

5) <http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/BBD5C0CC0F4ACAD5C1256BF300466FB8?>

SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA V MARTINE

Slovenská národná knižnica v Martine ⁶⁾, štátna rozpočtová organizácia, ktorú od 1.7.2000 zriaďuje Ministerstvo kultúry SR, je národnou knižnicou Slovenskej republiky a vrcholnou štátnou kultúrnou, informačnou, vedeckou a vzdelávacou inštitúciou v oblasti knižničnej, bibliografickej, literárnomúzejnej, literárnoarchívnej a biografickej činnosti.

Jej základným poslaním je zabezpečovať slobodný prístup k informáciám šíreným na všetkých druhoch nosičov, budovať, ochraňovať a sprístupňovať knižničné fondy, archívne fondy a múzejné zbierkové predmety so vzťahom k dokumentácii vývoja slovenskej literatúry, knižnej kultúry a umenia, ako aj databázy z týchto oblastí.

Interiér Slovenskej
narodnej kniznice v Martine

Slovenská národná knižnica je konzervačnou a depozitnou knižnicou Slovenskej republiky, prednostne sa venuje slovacickým dokumentom. Je národnou bibliografickou agentúrou, vedie národnú bibliografickú registráciu slovacík a sprístupňuje súbežnú a retrospektívnu Slovenskú národnú bibliografiu. Opätovne zastáva funkciu metodického, koordinačného, vzdelávacieho a štatistického pracoviska pre knižničný systém. Je národnou agentúrou pre medzinárodné štandardné číslovanie kníh a hudobných dokumentov, vedeckovýskumným a štandardizačným pracoviskom a ústrednou štátnou inštitúciou na ochranu a správu historických knižničných dokumentov a historických knižničných fondov. Veľkú pozornosť venuje oblasti reštaurovania, konzervovania, ochranného kopírovania a digitalizácie dokumentov, spravuje súborný katalóg monografií knižníc a koordinuje tvorbu súborných katalógov knižníc. Osobitné úlohy ako súčasť SNK plnia Slovenské národné literárne múzeum, Archív literatúry a umenia a Biografický ústav.

Nevyhnutnou podmienkou konštituovania samostatného právneho subjektu bolo spočiatku množstvo administratívnych úloh, ktoré knižnica musela zvládnuť, aby následne mohla začať plniť štatutárne úlohy. Po dvoch rokoch fungovania sa dá konštatovať viacero pozitívnych skutočností. Posilňuje sa odborná autorita inštitúcie v oblasti zavádzania nových technológií, pristúpilo sa k systematickej starostlivosti o historické knižničné dokumenty a fondy. Archívy a múzejné pracoviská začali s využívaním výpočtovej techniky. Sú viditeľné výsledky v oblasti digitalizácie dokumentárneho dedičstva. Realizovali sa organizačné a priestorové zmeny v rámci účelovej budovy SNK. Vybudovaním všeobecnej študovne Zlatá niť sa otvorila

Budova Slovenskej
narodnej kniznice v Martine

6) <http://www.snk.sk>

možnosť výraznej prestavby používateľských priestorov v knižnici vôbec. Posilnilo sa počítačové a internetové vybavenie pre používateľov, zvýšil sa rozsah sprístupňovaných elektronických zdrojov. Predovšetkým pre potreby knižničných pracovníkov sa rekonštruovali priestory na vzdelávacie podujatia, vrátane počítačovej učebne. Výrazne pokročila retrokonverzia generálnej bázy slovacikálnych bibliografických záznamov a práce na súbornom katalógu slovenských knižníc. Z edičných počinov možno spomenúť Bibliografický lexikón Slovenska, Príručku historických knižničných fondov, Príručku nemeckých historických knižničných fondov či Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia a mnohé ďalšie.

VEDECKÉ KNIŽNICE

Po druhej svetovej vojne vzniká na Slovensku viacero významných knižníc so špecializáciou na konkrétne oblasti spoločenského života - univerzálne a špecializované vedecké knižnice. V priebehu nasledujúcich rokov výsledkami svojej práce potvrdili správnosť tohto vývoja. Významnou mierou doplnili knižničný systém Slovenska, ktorý do tohto obdobia tvorili predovšetkým verejné (ľudové) knižnice, resp. knižnice vysokých škôl, vedeckých ústavov, inštitúcií a spoločností. Svojou činnosťou sa zamerali na uspokojovanie špeciálnych knižnično-informačných potrieb vedeckých a odborných pracovníkov, vysokoškolských študentov, a tak prispeli k rozvoju vzdelanostnej úrovne obyvateľstva.

Ich funkcie definuje § 7 zákona č. 183/2000 Z. z. a spravidla ich zriaďuje ústredný orgán štátnej správy:

Univerzitná knižnica v Bratislave
(Ministerstvo kultúry SR)
Michalská 1, 814 17 Bratislava
E-mail: ukb@ulib.sk
<http://www.ulib.sk>

Štátna vedecká knižnica
(Ministerstvo kultúry SR)
Lazovná 9, 975 58 Banská Bystrica
E-mail: bibliotheca@svkbb.sk
<http://www.svkbb.sk>

Štátna vedecká knižnica
(Ministerstvo kultúry SR)
Hlavná 10, 042 30 Košice
E-mail: svkk@svkk.sk
<http://www.svkk.sk>

Štátna vedecká knižnica
(Ministerstvo kultúry SR)
Hlavná 99, 081 89 Prešov
E-mail: hudakova@svkpo.sk
<http://www.svkpo.sk>

Centrum vedecko-technických
informácií SR (Ministerstvo školstva SR)
Námestie slobody 19, 812 23 Bratislava
E-mail: cvti@tbb1.cvtisr.sk
<http://www.cvtisr.sk>

Slovenská pedagogická knižnica
(Ministerstvo školstva SR)
Hálova 16, 851 01 Bratislava
E-mail: riaditel@spgk.sk
<http://www.spgk.sk>

Slovenská lekárska knižnica
(Ministerstvo zdravotníctva SR)
Lazaretská 26, 811 09 Bratislava
E-mail: zilova@sllk.sk
<http://www.sllk.sk>

Ústredná knižnica Slovenskej
akadémie vied (SAV)
Klemensova 19, 814 67 Bratislava
E-mail: andrea.doktorova@savba.sk
<http://www.uk.sav.sk>

alebo ich funkcie plní akademická knižnica:

Slovenská ekonomická knižnica
Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dolnozemska cesta 1, 852 32 Bratislava 5
E-mail: su@sek.euba.sk
http://www.sek.euba.sk

Slovenská lesnícka a drevárska knižnica
pri Technickej univerzite vo Zvolene

T. G. Masaryka 20, 961 02 Zvolen
E-mail: sldk@sldk.tuzvo.sk
http://www.sldk.sk

Slovenská poľnohospodárska knižnica
pri Slovenskej poľnohospodárskej
univerzite v Nitre
Štúrova 51, p. p. 20B, 949 59 Nitra
E-mail: slpk@uniag.sk
http://www.slpk.sk

Základné štatistické ukazovatele (rok 2001)

Knižnica	Stav fondu v tis.	Počet titulov periodík	Používatelia	Návštevníci	Výpožičky	Zamestnanci	Nákup IZ v tis. Sk
SNK	4 404	2 286	16 780	42 316	149 326	285	7 304
UKB	2 321	2 821	18 086	296 381	528 075	178	8 308
SVK BB	1 643	1 219	7 935	138 553	370 915	69	1 278
SVK KE	3 886	1 299	13 421	337 850	984 732	89	1 642
SVK PO	448	1 037	7 815	143 901	282 929	36	880
CVTISR	900	1 317	7 975	72 810	286 446	125	5 169
SLK	132	279	2 210	19 377	47 299	47	3 583
SLDK	358	281	3 385	58 409	111 964	34	858
SPgK	289	733	1 187	6 841	23 791	15	644
SpoK	532	546	11 559	90 417	243 862	39	2 453
UKSAV	505	945	2 602	44 855	89 072	29	6 120

Štátna vedecká knižnica v Košiciach

miestnej štátnej správy - krajských úradov. Zákonom č. 416/2001 Z. z., ktorým sa z dôvodu reformy verejnej správy novelizoval zákon č. 183/2000 Z. z. o knižniciach, sa ich podarilo od 1. 4. 2002 opätovne vrátiť pod Ministerstvo kultúry SR. Problém posunu vedeckých knižníc do akademickej (vysokoškolskej) sféry je nekonečným príbehom, len je niekedy diskutovaný tichšie, inokedy hlasnejšie.

S výnimkou Univerzitnej knižnice v Bratislave, ktorú vždy zriaďovalo ministerstvo a ktorá počas svojho pôsobenia vykonávala aj funkcie národnej knižnice, sa vedecké knižnice z času na čas ocitnú pod tlakom zmeny zriaďovateľa. Napríklad štátne vedecké knižnice boli roku 1996 integrované do regionálnych kultúrnych centier a odovzdané do zriaďovateľskej pôsobnosti

Univerzitná knižnica v Bratislave ⁷⁾, najväčšia a najstaršia vedecká knižnica na Slovensku, realizuje koordinačné, štatistické, vzdelávacie, odbornoporaďenské a metodické úlohy pre knižnice v Slovenskej republike. Plní funkcie konzervačnej knižnice SR a deponitnej knižnice OSN a UNESCO, je správcom súborného katalógu seriálov, národnou agentúrou pre medzinárodnú identifikáciu seriálov a medzinárodné označovanie dokumentov (EAN-ISSN), výkonným pracoviskom pre medziknižničnú výpožičnú službu a pre medzinárodnú medziknižničnú výpožičnú službu, ako aj koordinačným pracoviskom medzinárodnej knižnično-informačnej spolupráce, ktoré sa zapája do viacerých európskych projektov z oblasti dokumentárneho dedičstva. Osobitne sa zameriava na budovanie fondov najmä z odborov spoločenských a prírodných vied, ďalej dokumentov univerzálneho, interdisciplinárneho a príručkového charakteru, ako aj z krásnej literatúry, spravuje historický knižničný fond a buduje fond vedecko-kvalifikačných prác.

V súčasnosti sa realizuje veľká stavebná akcia s názvom „Multifunkčné a knižničné centrum - obnova a revitalizácia historických budov Univerzitetnej knižnice v Bratislave“, ktorú bolo možné začať nielen vďaka štátnym prostriedkom, ale hlavne vďaka výhodným úverovým podmienkam zo strany Rozvojovej banky Rady Európy, ktorá 50-imi percentami projekt financuje. Ukončenie prác sa predpokladá v roku 2004. Následne by sa 85-ročná Univerzitná knižnica mala stať skutočnou knižničnou inštitúciou európskeho formátu.

Poslaním **Centra vedecko-technických informácií Slovenskej republiky** ⁸⁾ (bývalá Slovenská technická knižnica) v Bratislave je prispievať v rozsahu svojej pôsobnosti k rozvoju vedy, výskumu, vedecko-technickému rozvoju, podpore malého a stredného podnikania, edukačných procesov a k vytváraniu predpokladov pre fungovanie poznatkovo orientovanej spoločnosti. V zmysle knižničného zákona, ako aj osobitných poverení, plní CVTI SR významné celoštátne a medzinárodné úlohy, napr. koordinovanie spracovania „sivej literatúry“, spracovávanie súbežnej národnej bibliografie - normy, úlohy regionálneho patentového strediska, deponitnej knižnice OECD a EÚ, koordinačného pracoviska pre normalizáciu v oblasti terminológie, informácií a dokumentácie, Európskeho dokumentačného a informačného strediska, v rámci ktorého pod záštitou EÚ pôsobí Európske referenčné centrum, výhradného distribútora oficiálnych publikácií Európskej únie pre SR, národného strediska pre IBIS (systém priemyselných a obchodných informácií) iniciovaného UNIDOm na podporu malého a stredného podnikania a iné. Rozvoj knižnično-informačných služieb CVTI SR podporí dostavba novej budovy CVTI SR, spĺňajúcej kritériá pre pôsobenie v podmienkach informačnej spoločnosti.

Slovenská pedagogická knižnica v Bratislave je od roku 1956 ústrednou vedeckou knižnicou špecializovanou na pedagogiku - výchovu, vzdelávanie, školstvo. Od roku 1978 dochádza k zlúčeniu knižnice s Ústavom školských informácií pod spoločným názvom Slovenská pedagogická knižnica a Ústav školských informácií -

7) Univerzitná knižnica: osemdesiat rokov v službách vedy a poznania. Zodp. red. Jozef Gerbóc. Bratislava: Univerzitná knižnica 1999. ISBN 80-85170-51-5.

8) Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky 1938-1998, 60. Zost. Marta Mandysová. Bratislava: Centrum VTI SR, 1998. ISBN 80-85165-72-4.

neskôr Ústav informácií a prognóz školstva, mládeže a telovýchovy, dnes Ústav informácií a prognóz školstva Bratislava. V zmysle zákona č. 183/2000 Z. z. o knižniciach a rozhodnutia vlády SR (január 2001) Ministerstvo školstva SR zriadilo k 1. júlu 2001 Slovenskú pedagogickú knižnicu ako samostatnú rozpočtovú organizáciu.

Dlhoročnou špecializáciou na pedagogiku, školstvo a príbuzné odbory, systematickým a plánovitým doplňovaním domácimi i zahraničnými odbornými monografickými i periodickými dokumentmi sa podarilo vytvoriť ojedinelú knižničnú zbierku. Jej sprístupňovanie bolo v ostatnom období problematické kvôli vážnym priestorovým problémom. Napokon sa však našlo riešenie. V posledných rokoch sa opätovne rozvíja metodická činnosť knižnice. Orientuje sa predovšetkým na spoluprácu s Ministerstvom školstva SR so zameraním na vytváranie legislatívneho rámca pre rozvoj školských knižníc, vytváranie podmienok neformálnej spolupráce akademických knižníc a priamu konzultačnú a poradenskú činnosť predovšetkým pre školské knižnice.

Slovenská lekárska knižnica ⁹⁾ v Bratislave (SILK) od svojho vzniku (1951) má nesporný podiel na rozvoji slovenskej medicíny a na výchove a vzdelávaní novej generácie medikov a zdravotníckych pracovníkov. Ako verejne prístupná špecializovaná vedecká knižnica má celoslovenskú pôsobnosť a v rámci svojho profilu plní funkciu konzervačnú, ústrednej knižnice lekárske knižníc, bibliograficky spracúva a uchováva národnú produkciu lekárskej a zdravotníckej literatúry, má štatút depozitnej knižnice Svetovej zdravotníckej organizácie a dokumentačného strediska Svetovej zdravotníckej organizácie.

Vzhľadom na to, že v poslednom období nastal pokles v doplňovaní knižničných fondov vo všetkých lekárske knižniciach, SILK sa snaží čiastočne eliminovať tento deficit službami, ktoré umožňujú širší prístup k informačným prameňom. Využívanými bibliografickými bázami dát sú v súčasnosti BilioMedica, česká národná biomedicínska bibliografia. Vstupom do konzorcia Springer Link a Elsevier Science získala SILK prístup k odborným lekárske periodikám. V rámci elektronických bibliografických informácií sa buduje a využíva citačná báza SILK (CiBa). Ďalší vývoj Slovenskej lekárskej knižnice v Bratislave je úzko spätý s pozitívnou skutočnosťou: po 50 rokoch činnosti knižnica dostala samostatnú (aj keď nie novú a účelovú) budovu.

Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied (ÚK SAV) je charakterom fondov univerzálnou vedeckou knižnicou a v zmysle zákona č. 133/2002 Z. z. o Slovenskej akadémii vied špecializovanou organizáciou Slovenskej akadémie vied. Popri informačnom zabezpečovaní základného výskumu v SAV vykonáva osobitné celoakademické úlohy, predovšetkým pri implementácii integrovaného knižnično-informačného systému vrátane koordinácie a zabezpečovania evidencie publikačnej činnosti. Rozsah prístupu k vonkajším informačným zdrojom, ktoré zabezpečuje Ústredná knižnica pre celú SAV, je jeden z najlepších v republike. ÚK SAV je depozitnou knižnicou Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu, v Lyceálnej knižnici spravuje historický knižničný fond a v jej štruktúre pôsobí aj Rakúska knižnica. V tomto roku oslávi 50. výročie svojho vzniku.

9) Knižnica v službách medicíny : 1951 - 2001: publikácia vydaná k 50. výročiu vzniku Slovenskej lekárskej knižnice v Bratislave. Bratislava: SILK, 2001. ISBN 80-88970-09-01.

História **Slovenskej ekonomickej knižnice Ekonomickej univerzity (SEK EU)** v Bratislave (do r. 1993 pod názvom Ústredná ekonomická knižnica) sa odvíja od založenia Ústrednej knižnice Slovenskej vysokej školy obchodnej. V r. 1959 sa organizačne a právne osamostatnila a začala okrem funkcie vysokoškolskej knižnice plniť aj funkciu štátnej vedeckej knižnice špecializovanej na celý komplex ekonomických vied, interdisciplinárnych vedných disciplín a hospodársku prax. Ku 1.1.1983 bola knižnica s nezmenenými funkciami integrovaná do organizačnej štruktúry Ekonomickej univerzity v Bratislave. Sídlí v účelových priestoroch pomerne novej budovy univerzity.

VEREJNÉ KNIŽNICE

Týmto termínom označujeme univerzálne knižnice, ktoré slúžia všetkým demografickým skupinám a majú dominantné postavenie pri poskytovaní knižnično-informačných služieb najširšej verejnosti. Štandardne ich zriaďuje miestna štátna správa alebo územná samospráva. V terminológii zákona o jednotnej sústave knižníc sme im hovorili krajské, okresné, mestské a miestne „ľudové knižnice“ a zriaďovali ich národné výbory.

Táto najpočetnejšia skupina knižníc, aj keď sa knihovníci maximálne usilovali o nadstraničnosť, počas uplynulých 12 rokov najviac „trpela“ politickými zmenami, pretože tie ovplyvňovali nielen územné a správne členenie Slovenska, ale aj reformu orgánov verejnej správy ako knižničných zriaďovateľov.

V rámci dosť komplikovaného vývoja môžeme postihnúť niekoľko prelomových období. V roku 1991, nadobudnutím účinnosti zákona o obecnom zriadení, štát preniesol prevažnú časť zriaďovateľských kompetencií v oblasti kultúry, teda aj knižníc, na obce. Fondy i zamestnanci mestských a miestnych ľudových knižníc prešli pod obce, ale 36 okresných knižníc bolo delimitovaných (na prechodné obdobie) priamo pod Ministerstvo kultúry SR.

Budova Verejnej knižnice Jána Bocatia v Košičiach

Samospráva reagovala na nové kompetencie rôzne. Aj keď sa nevyplnili hrozivé prognózy o hromadnom a zásadnom rušení obecných knižníc, často sme sa stretávali so znižovaním úväzku profesionálneho knihovníka a kumulovaním iných činností. Nedostatok finančných prostriedkov na nákup fondu bol (a aj zostal) hlavným problémom. Odovzdanie kompetencií totiž prebehlo len formálne, a nebolo sprevádzané presunom prostriedkov. Chudobné obce (a obce s menej kultúrnym vedením) mali iné priority. Druhým problémom bola takmer násilná integrácia knižníc do miestnych a mestských kultúrnych stredísk a obmedzenie metodologickej činnosti zo strany okresných knižníc, ktorej nerešpektovanie si niektorí mylne vysvetľovali ako prejav demokracie a liberalizácie prostredia.

V okresných knižniciach bola situácia do roku 1996 oveľa lepšia. V roku 1996 rozhodlo Ministerstvo kultúry SR v rámci všeobecnej transformácie štátnej kultúry o vytvorení „regionálnych kultúrnych centier“ (RKC), do ktorých boli zlúčené štátne kultúrne inštitúcie v regiónoch. Na čele jedného právneho subjektu stál štátny intendant, ktorého menoval minister, žiaľ, väčšinou nie na základe odborných predpokladov. Situácia sa skomplikovala tým, že paralelne vstúpilo do platnosti nové územné členenie SR a vzniklo 8 miestnych orgánov štátnej správy na úrovni krajov - krajských úradov, ale až 78 (z pôvodných 37) na úrovni okresov. Následne MK SR realizovalo tzv. dekoncentráciu štátnej kultúry a odovzdalo RKC krajským úradom. Posun sa vzťahoval aj na štátne vedecké knižnice. Nové okresy sa začali dožadovať vzniku okresných knižníc, ani nie tak z potreby používateľov, ako z toho dôvodu, že v tom okresné mestá videli dobrú príležitosť, ako preniesť starosť o financovanie mestskej knižnice opäť na štát. Zlé skúsenosti s intendantúrami ako „generálnymi riaditeľstvami“, ktorých financovanie išlo na úkor odborných inštitúcií, spôsobilo, že knižnice volali po navrátení právnej subjektivity. Miesto toho bolo ustanovených 8 krajských knižníc (5 bolo pôvodne okresných, 2 ŠVK a 1 UKB). Počas fungovania RKC historicky poklesli objemy na nákup knižničných fondov v regionálnych knižniciach. V tejto situácii ale bola transformácia verejných knižníc len na polceste.

V roku 1999, keď sa ukázala neúspešnosť experimentu RKC, krajské úrady vrátili knižniciam, múzeám, galériám, divadlám, hvezdárňam a osvetovým zariadeniam právnu subjektivitu.

Koncepcia modernizácie a racionalizácie verejnej správy v Slovenskej republike rozhodla o tom, že u nás bude budovaný duálny systém verejnej správy, t.j. že samostatne bude fungovať štátna správa a samostatne regionálna samospráva. V rámci reformy verejnej správy, sprevádzanej odovzdaním kompetencií zo štátnych orgánov na regionálnu samosprávu (vyššie územné celky alias samosprávne kraje) zákonom č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a vyššie územné celky, ktorým sa novelizovalo viacero osobitných zákonov (aj zákon o knižniciach), boli krajské a regionálne knižnice odovzdané do majetku vyšších územných celkov. Ministerstvo kultúry SR si (popri Slovenskej národnej knižnici v Martine, Slovenskej knižnici pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči a Univerzitetnej knižnici v Bratislave) vzalo opätovne do pôsobnosti tri štátne vedecké knižnice.

K 31. 12. 2001 sme podľa štatistického zisťovania, ktoré spracováva vo sfére verejných a vedeckých knižníc Slovenská národná knižnica, evidovali 2 562 verejných knižníc (r. 1995 - 2 710), z toho 5 krajských knižníc, 31 regionálnych knižníc, 102 mestských knižníc, 293 obecných knižníc s profesionálnym zamestnancom, min. 0,5 úväzku, (v r. 1995 - 343) a 2 225 obecných knižníc s neprofesionálnym zamestnancom.

Prehľad a tendenciu výkonov verejných knižníc možno najlepšie sledovať podľa grafov.

SPOLOK SLOVENSKÝCH KNIHOVNÍKOV

Kontakt na nás

Spolok slovenských knihovníkov, Michalská 1
814 17 Bratislava, Slovenská republika

Predsedička

Ing. Silvia Stasselová

Tel. / Fax: 004212-59274494, Mobil : 00421904 694 054

E-mail : stassel@svf.stuba.sk

Tajomníčka

Marta Weissová

Tel. / Fax: 004212-52636391, Mobil : 00421905 758099

E-mail : weissova@silkk.sk

Kto sme

dobrovoľné profesijné občianske združenie
slovenských knižníc, informačných pracovísk,
knihovníkov, bibliografov a informačných pracovníkov
od roku 1946

aktivita na podporu činnosti a rozvoja knižníc,
dbá o zvyšovanie autority a ocenenia
profesie knižničných a informačných pracovníkov

individuálne a kolektívne členstvo

640 individuálnych členov, 60 kolektívnych členov

sekcie : knihovnícka, bibliografická, sekcia pre informačnú vedu

8 krajských pobočiek

spolupráca s profesijnými spolkami a inštitúciami v odbore

člen IFLA - Svetová federácia knihovníckych asociácií,
spolkov a knižničných inštitúcií od roku 1969

Ukazovatele ¹⁰⁾ :

	1990	1993	1996	1999	2001	rozdiel 90/01	%
Počet knižníc	2627	2683	2706	2696	2656	29	101,1
Počet kn. jednotiek*	20291	19675	19414	19223	18954	-1337	93,4
Počet používateľov*	953	711	766	726	679	-274	71,2
Počet výpožičiek *	29550	23979	25922	25422	24702	-4848	83,6
Prírastok*					408		
Úbytok*					471		
Návštevníci*					6843		
Nákup fondu v Sk*					36370		
Nákup na 1 obyvateľa					6,57		
% používateľov z počtu obyvateľov					12,61		
Počet zamestnancov					1796		

* vyjadrené v tisícoch

Fondy verejných knižníc poklesli za jedenásť rokov o 7%. Aj keď sa zdá, podľa výsledku z r. 2001, že sa tento trend spomalil (pokles v r. 2001 oproti r. 2000 bol 18 400 kn. j.), ešte stále sa nezastavil.

Pokles prírastkov v r. 2001 oproti r. 1990 je 58%. V r. 2001 predstavovala obnova fondu 0,17%. Nielenže východiskový stav fondu v r. 1990 nebol optimálny z hľadiska používateľa, ale za desať rokov sa podstatne zhoršil. Na ilustráciu - v r. 1990 pripadlo na nákup fondov na obyvateľa 5,7 Kčs, v r. 1995 8,62 Sk a v r. 2001 6,57 Sk. V r. 1990 bol prírastok 795 426 kn. j., v r. 1995 489 874, ale v r. 2001 už len 334 372 kn. j.

Z hľadiska rozdelenia fondov podľa určenia, t.j. pre dospelých a pre deti zmeny nie sú podstatné, udržiava sa približne rovnaká hladina: 66,7% pre dospelých, 31,25% pre deti a 2% špeciálne dokumenty.

Analýza finančných zdrojov na dopĺňovanie fondov za r. 1990-2001 je irelevantná, či už vzhľadom

Oddelenie literatúry pre deti a mládež
Krajské knižnice Ľudovíta Štúra vo Zvolene

10) SLÍŽOVÁ, Daniela a spoluaut. Štatistický prehľad činnosti verejných a vedeckých knižníc v Slovenskej republike za rok 2001. Martin: Slovenská národná knižnica 2002. ISBN 80-89023-24-X.

Oddelenie elektronických zdrojov
Krajské knižnice Ľudovíta Štúra vo Zvolene

fondy oproti predchádzajúcemu roku o 2 mil. Sk viac, aj táto suma je však oproti r. 1995 o 21,5% nižšia, nehovoriac o devalvácii, ktorá pri veľmi optimistickom odhade bola asi 8% každý rok. Ak to zjednodušene prepočítame, keby sa bol udržal základ z r. 1995 a zohľadnila sa inflácia, mali mať knižnice v r. 2001 na nákup 64,8 mil. Sk, teda skoro dvojnásobok reálneho stavu.

Verejné knižnice vypožičali v r. 1990 29,57 mil. knižničných jednotiek, v r. 2001 24,70, čo je pokles o 16%. Deti do 15 rokov si požičali v r. 1990 11,72 mil. knižničných jednotiek, v r. 2001 už len 6,83 mil., čo je pokles o 42%. Toto číslo je alarmujúce, aj keď sa zdá, že v posledných dvoch rokoch sa pokles spomalil a bol okolo 5% (u dospelých čitateľov bol tento medziročný pokles 1%).

Neustále klesá i podiel počtu používateľov z celkového počtu obyvateľov. V r. 1990 to bolo 17,94%, v r. 2001 už len 12,61%. Aj keď sa v posledných dvoch rokoch pokles zastavil, strata 5% je veľmi vysoká. Nevieme stanoviť o koľko sa znížil počet používateľov z celkového počtu obyvateľov do 15 rokov, nemáme príslušné štatistiky. Vieme však, že v r. 1990 bolo vo verejných knižniciach 44,9% používateľov do 15 rokov a v r. 2001 to bolo 42,65%.

AKADEMICKÉ KNIŽNICE

V súčasnosti je v SR 34 akademických (vysokoškolských) knižníc. Ich počet v priebehu rokov klesá (v r. 1998 ich bolo 42) a to napriek tomu, že vznikli nové vysoké školy. Súvisí to s tým, že na viacerých univerzitách vznikajú ústredné univerzitné knižnice. Došlo napr. k zlúčeniu knižníc na Univerzite Komenského v Bratislave, konkrétne na Prírodovedeckej fakulte, a na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Zo štatistických ukazovateľov by sme mohli uviesť napr. údaje zo začiatku a konca predchádzajúceho volebného obdobia. Prvým údajom bude údaj z roku 1998, druhým údaj z roku 2001. Počet knižničných jednotiek 4 663 015 (4 613 211), počet titulov odoberaných periodík 7 561 (8 646), finančné náklady na nákup dokumentov 35 641 984 (39 869 602), výpožičky 2 594 041 (2 497 920), registrovaní používatelia 145 708 (143 811), priestory v m² - 39 365 (40 980), pracovníci 649 (668). Pri porovnaní so stavom školských knižníc sa nám stav akademických knižníc môže zdať ideálny, ale údaje nepustia. Stav sa v porovnaní s r. 1998 nezlepšil, ale opačne, keď berieme do úvahy aj vzrastajúci počet potenciálnych používateľov, minimálne stagnuje, čo je vzhľadom na význam informácií vo vzdelávacej a vedecko-výskumnej činnosti vysokých škôl alarmujúce. Naďalej sa znižuje schopnosť týchto knižníc zabezpečiť dostatok informačných zdrojov, hlavne študijnej literatúry pre poslucháčov a vedeckej odbornej literatúry pre učiteľov. Je možné, že národnými licenciami zabezpečený prístup k zahraničným databázam ovplyvnil výšku prírastku (hlavne pri periodikách), ale klasické dokumenty sú ešte stále hlavným zdrojom najkomplexnejších informácií.

V roku 1999 Slovenská pedagogická knižnica v spolupráci so Slovenskou asociáciou knižníc vypracovali Analýzu stavu akademických knižníc, ktorú predložili ministerstvu školstva spolu s návrhmi riešení. Už vtedy sa konštatovalo, že existujúci stav, personálne, priestorové, materiálne zabezpečenie, organizačná štruktúra, ale aj rozsah a obsah poskytovaných služieb, nemôže pokryť a uspokojiť ani bežné, a tým menej náročnejšie požiadavky moderných vedeckých pracovísk vysokoškolského typu. Pozitívnym výsledkom bolo napr. získanie finančných zdrojov na zaplatenie licencie Web of Science, získavanie finančných zdrojov na informačné technológie prostredníctvom grantov a pod., čo sa však objemom nedá porovnať s Českou republikou.

Zlepšujúcim sa javom je úroveň elektronizácie - všetky akademické knižnice spracúvajú svoje knižničné prírastky prostredníctvom výpočtovej techniky, vytvárajú vlastné web stránky, on line katalógy a rôzne databázy, osobitne bázy dát publikačnej činnosti pedagogických a vedecko-výskumných pracovníkov príslušnej vysokej školy. V porovnaní s rokom 1998 sa zvyšuje aj miera integrácie automatizovaných knižničných činností. Vytvárajú sa tak predpoklady pre väčšiu kooperáciu týchto knižníc. Uspokojivá je aj úroveň internetizácie - knižnice majú bezplatný a relatívne bezproblémový prístup k internetu (SANET), čím je zjednodušený a uľahčený prístup k externým informačným zdrojom. Podmienky, ktoré im iné knižnice v SR môžu aj trochu závidieť. Práve úroveň elektronizácie a internetizácie výrazne zmenila charakter akademických knižníc a posunula ich na popredné miesto v knižničnom systéme SR. Je to predovšetkým výsledok maximálneho nasadenia personálneho a odborného potenciálu týchto knižníc. Túto zmenu by ale nebolo možné realizovať bez zmeny v prístupe k týmto knižniciam na

vysokých školách, čo ale mohla spôsobiť aj skutočnosť, že vysoké školy sa vo svete hodnotia aj podľa postavenia knižnice na vysokej škole, jej personálneho, priestorového zabezpečenia, obsahového a typologického zabezpečenia fondu, demokratičnosti v prístupe k primárnym fondom, sekundárnym informačným zdrojom a pnotextovým dokumentom.

ŠKOLSKÉ KNIŽNICE

Školské knižnice, napriek tomu, že sú ako akademické knižnice súčasťou rezortu školstva, líšia sa od nich veľmi výrazne. Ich úroveň je neporovnateľne nižšia. Štátna školská inšpekcia, ktorá zisťovala personálne, priestorové, materiálno-technické a organizačné zabezpečenie a stav činnosti školských knižníc v 51 základných školách na prelome rokov 2000 - 2001 konštatovala, že „školské knižnice len v malom rozsahu plnia svoje základné funkcie vo vyučovacom procese a že súčasný stav má negatívny dosah na vytváranie základov čitateľskej kultúry, na rozvoj osobnosti žiakov, ale najmä na vytváranie predpokladov pre ich celoživotné vzdelávanie“.

Stav školských knižníc plošne dokumentujú výsledky štatistických zisťovaní, ktoré realizuje Ústav informácií a prognóz školstva Bratislava. Systém štatistického zisťovania v školstve je maximálne anonymný a individuálne údaje za jednotlivé školy nie sú prístupné. A tak informácia, kde a ako funguje školská knižnica, je skôr vecou náhody ako systémovej spolupráce. V roku 2001 bolo napr. na základných a stredných školách 5 916 školských knižníc (6 159), knižničný fond bol 10 092 770 k. j. (10 354 066), 441 343 (472 381) registrovaných používateľov z celkového počtu potenciálnych používateľov 941 337 žiakov a (856 621 žiakov a 84 716 učiteľov), 1 378 433 (1 801 824) výpožičiek. Na činnosť školských knižníc bolo vynaložených 13 788 211 (13 986 942). Údaje v zátvorke sú pre porovnanie z r. 1998. Pozoruhodný je pokles výpožičiek, ktoré ešte stále ostávajú základnou a často aj jedinou službou týchto knižníc, a počet registrovaných používateľov z celkového počtu potenciálnych používateľov. Dôvod vidíme hlavne v neaktualizovaných knižničných fondoch a v celkových priestorových, personálnych a materiálno-technických podmienkach zabezpečujúcich ich činnosť. Školské knižnice sú neprofesionalizované, výkon činnosti zabezpečujú učители bez odborného knihovníckeho vzdelania, mimo svoj pracovný úväzok, často bez finančného ocenenia.

Záujem Ministerstva školstva SR o riešenie problému sa v r. 1999 prejavil zriadením poradného orgánu Rady ministra školstva pre knižnice so samostatnou komisiou pre školské knižnice a samostatnou komisiou pre akademické knižnice, poverením pracovníčky Sekcie základných škôl, stredných škôl a školských zariadení usmerňovaním školských knižníc a pracovníčky Sekcie vysokých škôl usmerňovaním akademických knižníc.

Problematika školských knižníc sa dostala do Koncepcie rozvoja výchovy a vzdelania a Národného programu výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike a do Návrhu zákona o výchove a vzdelávaní v školách a v školských zariadeniach. Školské knižnice sa tak ako školské účelové zariadenia opätovne dostávajú aj do legislatívy rezortu školstva. Svojou činnosťou by však mali byť vzhľadom k realizovanej informačnej výchove zaradené medzi školské výchovno-vzdelávacie zariadenia. Znenie návrhu zároveň predpokladá vydanie všeobecne záväzného právneho predpisu vydaného ministerstvom školstva, ktorý by nahradil dnes ešte stále platné, ale zastaralé a obchádzané smernice MŠ SSR z 31. 07. 1979 č. 3769/1979-21 o školských knižniciach a metodické pokyny MŠ SSR z 12. 05. 1980 č. 18697/1979-21 o práci školských knižníc a informačnej výchove žiakov a učiteľov.

Školské knižnice majú podporu aj v koncepčných a legislatívnych materiáloch pripravovaných Ministerstvom kultúry SR. Je možné, že doterajšie kroky ešte výrazne neovplyvnili postavenie a činnosť školských knižníc na konkrétnych školách. Legislatívnymi a strategickými opatreniami sa ale vytvára rámec pre ich rozvoj. Realizácia cieľov, ktoré si kladú, však bude závisieť aj od ľudského faktora - postoja zriaďovateľov školských knižníc a ich používateľskej verejnosti - nevieme, ako sa prejaví na rozvoji školských knižníc napríklad prechod riadiacich právomocí v oblasti školstva na územné samosprávy.

ŠPECIÁLNE KNIŽNICE

Súčasťou knižničného systému Slovenskej republiky sú aj špeciálne knižnice. Svojimi fondami sú spravidla zamerané na úzko špecializovanú oblasť poznania, pričom slúžia hlavne (ale nie výlučne) na uspokojovanie informačných potrieb svojich zriaďovateľov, alebo ide o knižnice, ktoré majú charakter verejných knižníc, ale poskytujú služby špecifickej používateľskej skupine, ktorá si vyžaduje osobitný prístup. Tento typ knižníc je veľmi obtiažne charakterizovať „en bloc“. Rok 2002 by sa mal stať prelomovým rokom v oblasti štatistického zisťovania. V rámci programu štátnych štatistických zisťovaní schváleného na rok 2002 vykonávacím opatrením k zákonu č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike (aj z dôvodu úsilia o zosúladenie štatistického zisťovania s požiadavkami Európskej únie) sa systematicky budú sledovať (využívajúc rovnaký štatistický výkaz) aj údaje za špeciálne knižnice. Knižničnú štatistiku komplexne spracuje Slovenská národná knižnica v Martine.

Technické knižnice zamerané na technické odbory a príbuzné oblasti prírodných vied, priemyslu a remesiel sú desaťročia predmetom záujmu a štatistického zisťovania Centra vedecko-technických informácií SR.

Až do roku 1990 sa činnosť technických knižníc realizovala v rámci československej sústavy vedecko-technických informácií. Technické knižnice boli súčasťou stredísk VTEI. V 70-tych rokoch sa u nás vytvoril veľmi dobre

organizovaný systém odvetvových, odborových a základných stredísk VTEI riadených niekoľkými nadodborovými ústrednými informačnými inštitúciami. Ich činnosť bola determinovaná príslušnými rezortnými a odborovými úlohami plánu technického resp. ekonomického rozvoja a základného výskumu, financovaného štátom. Úspešnosť fungovania tohto striktno hierarchicky usporiadaného systému vedeckých, technických a ekonomických informácií bola daná skutočnosťou, že celý systém bol financovaný štátom.

V roku 1989 Slovenská technická knižnica (teraz CVTI SR) evidovala 336 informačných stredísk, z toho 3 odvetvové (ODIS), 87 odborových (OBIS) a ostatné základné IS (ZIS). Mnohé zo ZIS však existovali len formálne, čo znamená, že neboli funkčné. Ťažisko pri riešení predmetných otázok ostávalo vždy na vlastnej organizácii (podniku). Navyše mnohokrát ústredné orgány nerešpektovali ani vzájomné legislatívne úpravy, čo sa prenášalo aj na nižšie články riadenia, a tým sústava VTEI vlastne nefungovala ako skĺbený celok. Snahy o úprimnú spoluprácu sa neprejavovali ani medzi rezortmi riadiacimi knižnice (obdoba situácie dnes) a sústavou VTEI, a medzi ostatnými rezortmi už vôbec. V takejto situácii prišli spoločenské zmeny roku 1989, ktoré následne vyvolali už od roku 1990 aj zmeny ekonomické. Novo sa formujúca štruktúra hospodárstva vyvolala rozpad vedecko-výskumnej základne, generálnych a podnikových riaditeľstiev, v dôsledku čoho sa stratili hierarchické väzby nielen medzi organizáciami, ale aj medzi strediskami VTEI. Nové ekonomické podmienky otvorili pred informačnými strediskami priestor, v ktorom sa snažili preukázať svoju opodstatnenosť a konkrétny prínos pre rozvoj ekonomiky podniku. Naznačené zmeny neprežila väčšina výskumných ústavov, ale ani ústredné orgány štátnej správy, ktoré vedecko-technický rozvoj financovali. Boli zrušené štátne výskumné úlohy a väčšinou i rezortné. Strediská VTEI sa stali súčasťou podnikovej sféry. Väčšina podnikov sa dostala do situácie, keď bojovala o svoje prežitie, a požiadavky na informácie sa dostali na perifériu nevyhnutných spoločenských potrieb. Z pôvodných 336 informačných stredísk v roku 1989 nám po štatistickom zisťovaní v roku 2001 zostalo len 214, pričom z oslovených 232 (18 technických knižníc bolo počas roka zrušených) zareagovalo len 75. Celkovo možno povedať, že situácia v práci s technickými knižnicami po vydaní zákona č. 183/2000 Z. z. zostala rovnako zložitou; jednoducho sa v ňom explicitne nenašli, a to hlavne tie, ktoré sa nechceli nájsť. Argumentujú ustanovením, že zákon sa vzťahuje na knižnice, ktoré poskytujú knižnično-informačné služby verejnosti, čo ony nerobia. V mnohých prípadoch ide o stanovisko vedení firiem.

Fungujúce technické knižnice sú veľmi rôznorodé, aj čo do spôsobu zaraďovania knižničných činností do organizačných útvarov. Medzi zamestnancami prevládajú tí, ktorí nemajú knihovnícke vzdelanie. Neraz pracujú v kumulovaných funkciách. Veľkým problémom je medziročná neporovnateľnosť štatistických súborov ako celkov, pretože vzorka vykazujúcich knižníc sa z roka na

rok mení. Napríklad z vykazujúcich 75 knižníc za rok 2001 iba 21 knižníc vykazuje nepretržité, len 32 vykazovalo aj v predošlom roku. Pravdivou sa ukazuje skutočnosť, že technické knižnice ostali v tých odvetviach, kde ostal ústredný orgán štátnej správy (ministerstvo), a potom v podnikoch, pre ktoré sú informačné služby nenahraditeľné. Najviac technických knižníc sa nachádza v rezorte Ministerstva hospodárstva SR, nakoľko do tohto rezortu sa transformovali (okrem iných) aj také veľké odvetvia ako sú strojárstvo a elektrotechnika. Pomerne veľkú skupinu technických knižníc dnes však už tvoria knižnice „bez rezortu“ - v samostatných akciových spoločnostiach alebo v spoločnostiach s ručením obmedzeným a iné, ktoré s knižničným systémom naďalej dobrovoľne spolupracujú, či už v rámci zachovania tradície, vzájomne dobrých vzťahov spolupráce alebo presvedčenia o potrebe tejto aktivity.

Lekárske knižnice metodicky usmerňuje Slovenská lekárska knižnica. Podľa zákona č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike vykonáva štatistické zisťovanie a spracovanie v 157 lekárskech knižniciach SR. Z uvedeného počtu v roku 2001 bolo 22 knižníc mimo rezortu zdravotníctva. V ďalšom postupe privatizácie zdravotníckych zariadení sa bude počet zdravotníckych zariadení mimo rezortu zdravotníctva zvyšovať. Podľa zoznamu zdravotníckych zariadení zostávajúcich v zriaďovateľskej pôsobnosti MZ SR od 1. 1. 2003 je to 38 zariadení, z ktorých dve nemajú lekársku knižnicu.

Výsledky činnosti lekárskech knižníc v SR za rok 2001 boli spracované a publikované v Štatistickom prehľade ¹¹⁾.

Pri hodnotení činnosti lekárskech knižníc je v súčasnosti najväčším problémom nedostatok finančných prostriedkov na nákup knižničných dokumentov. Knižnice, ktoré majú možnosť využívania počítačovej techniky a internetu, sa orientujú na poskytovanie nových, kvalitnejších služieb, vrátane využívania elektronických časopisov. Knižniciam, ktoré prístup na internet nemajú, poskytuje Slovenská lekárska knižnica informačné zdroje v rámci reprografickej informačnej obsahovej služby (RIOS). Z celkového počtu 157 knižníc má 78 lekárskech knižníc technické vybavenie na úrovni PC, tlačiarň a CD prehrávačov, z nich má 63 napojenie na internet. 79 knižníc, ktoré poskytujú knižničné služby 6 169 registrovaným používateľom, nemajú žiadnu techniku. Používatelia sú odkázaní len na využívanie základných knižničných služieb.

Štatistika za rok 1990 vykazovala na Slovensku **163 poľnohospodárskych knižníc**. Ich fond tvorilo 798 226 knižničných jednotiek, mali 21 540 registrovaných čitateľov a ročne poskytovali takmer 200 000 výpožičiek. Približne 40 knižníc boli profesionalizované pracoviská s kvalitným knižničným fondom a službami. Prevažná väčšina registrovaných knižníc boli neprofesionalizované

11) Štatistický prehľad činnosti lekárskech knižníc za rok 2001. Zost. Marta Weissová. Bratislava: SILK, 2001. ISBN 80-88970-12-1.

pracoviská - knižnice stredných odborných učilíšť poľnohospodárskych, veterinárnych správ, poľnohospodárskych podnikov a pod.

Nasledujúce desaťročie prinieslo výrazné zmeny pre celé hospodárstvo a pre rezort pôdohospodárstva zvlášť. Menila sa organizačná štruktúra vedecko-výskumnej základne, mnohé podniky sa privatizovali, ďalšie výrazne racionalizovali svoju činnosť, iné zanikali. Toto všetko významne negatívne ovplyvnilo ďalší vývoj poľnohospodárskych knižníc. Bolo prirodzené, že zanikli málo životaschopné knižnice. Tie knižnice, ktoré neboli zrušené, museli výrazne redukovať počty zamestnancov a rozširovať pracovné činnosti o ďalšie úlohy. Iné knižnice sa stali „archívmi“. Prestali sa nakupovať nové knihy, boli zrušené miesta knihovníkov, knižničný fond sa uschoval do jednej uzamknutej miestnosti a tak sa jeho využitie úplne minimalizovalo.

Procesu automatizácie knižníc vedecko-výskumnej základne v rezorte pôdohospodárstva veľmi pomohol projekt integrovaného informačného systému VTI. Začal sa realizovať v roku 1993 a jeho výsledkom bola aplikácia knižničného softvéru PROFLIB vo viacerých knižniciach, vytvorenie centrálného katalógu informačných fondov rezortu - AGROKATALÓG-u a jeho sprístupnenie v internete. Koordinátorom projektu integrovaného informačného systému VTI bol Ústav vedecko-technických informácií pre pôdohospodárstvo v Nitre. Okrem poskytovania štandardných knižnično-informačných služieb v rámci neho pracuje depozitná knižnica FAO, informačné stredisko pre EÚ a stredisko pre AGRIS FAO (International Information System for Agricultural Sciences and Technology) CARIS (Current Agricultural Research Information Systems).

V súčasnosti stále platí, že poľnohospodárske knižničné pracoviská na Slovensku, ktorých je 60, sú veľmi rôznorodé. Naďalej prevažujú neprofesionalizované knižnice odborných učilíšť (36). Nosnými knižnično-informačnými pracoviskami rezortu zostali knižnice výskumných ústavov. Väčšina týchto knižníc má vďaka projektu integrovaného informačného systému kvalitne vyriešenú otázku automatizácie. Pracoviská sú pripojené na internet. Chýba im však primerané technické vybavenie (napr. počítače pre používateľov) a najmä prostriedky na nákup literatúry. Ustavične sa znižuje počet odoberaných periodík a knižnice si nemôžu dovoliť zaplatiť prístup k plnotextovým databázam a ďalším elektronickým zdrojom. Veľkým problémom (nielen poľnohospodárskych knižníc) je aj otázka ľudských zdrojov. Knižnice takmer nemajú možnosť získať mladých kvalifikovaných pracovníkov, o. i. aj z dôvodov ich pomerne nízkeho finančného ohodnotenia.

Paradoxne najväčšou poľnohospodárskou knižnicou je pracovisko rezortu školstva - **Slovenská poľnohospodárska knižnica pri Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre**. Je to špecializovaná vedecká knižnica, ktorej fond s počtom 520 000 knižničných jednotiek slúži študentom, vysokoškolským pedagógom a odbornej verejnosti.

Problematika slovenských **knižníc múzeí a galérií** mnohé desaťročia dozadu nebola príliš pertraktovanou témou. V uvedenom časovom úseku sa uskutočnilo približne šesť prieskumov muzeálnych knižníc, ktoré ale neboli vyhodnotené pre ich neúplnosť. Z fragmentárne publikovaných informácií sa dozvedáme, že v roku 1967 muzeálne knižnice vlastnili 364 644 knižničných jednotiek, v roku 1974 v 72 knižniciach slovenských múzeí bolo 474 232 knižničných jednotiek.

Najvierohodnejším dokladom o stave knižníc múzeí sú číselné ukazovatele knižničnej práce v múzeách uverejňované vo výročných správach múzeí za jednotlivé roky. Do roku 1994 sa sledovali tri ukazovatele: počet knižničných jednotiek, počet starých tlačí a prírastok knižničného fondu. V roku 1995, po zavedení jednotného automatizovaného systému spracovania a predkladania výročných správ múzeí, sa počet sledovaných ukazovateľov rozšíril o ďalšie: dochádzajúce periodiká, návštevníci, výpožičky, bibliografie, priestorové kapacity a finančné náklady na nákup knižničných fondov.

Počet múzeí za sledované obdobie sa podstatne nemenil. Medziročne zaznamenávame mierny nárast. Konkrétne v rokoch 1994-2001 sa počet pohyboval v rozpätí 65-75 múzeí. Adekvátne tomu zodpovedá aj počet vykázaných knižničných jednotiek. V roku 1994 63 múzeí evidovalo 954 086 knižničných jednotiek (dve múzeá stav knižnice nevykázali) a v roku 2001 64 múzeí vykázalo 968 674 knižničných jednotiek (11 múzeí stav knižnice nevykázali). Každoročne mierne klesá stav prírastkov knižničných fondov. Kým v roku 1994 do knižníc múzeí pribudlo 14 502 knižničných jednotiek, v roku 2001 to bolo 10 697 knižničných jednotiek. Situácia na úseku materiálo-technického a finančného zabezpečenia knižníc múzeí je nasledovná: plocha, na ktorej sa nachádzajú priestory knižníc múzeí, presahuje 6 tisíc m², používatelia majú k dispozícii 300 miest na štúdium a zo 75 múzeí v 37 sú študovne. Náklady na nákup knižničných fondov sa s malými odchýlkami pohybujú na hranici pol milióna korún ročne.

Na Slovensku v roku 2001 bolo 20 galérií, ktoré vlastnili 166 652 knižničných jednotiek. Samotná knižnica Slovenskej národnej galérie v Bratislave evidovala 92 211 knižničných jednotiek. Po odčítaní uvedeného knižničného fondu na 19 galérií pripadá v priemere 4 000 knižničných jednotiek, ktoré možno charakterizovať ako knižnice s nízkym počtom knižničných fondov. Až na tri galérie s počtom starých tlačí do 50, zvyšok (6 000) vlastní Slovenská národná galéria v Bratislave. V roku 2001 do fondov knižníc galérií pribudlo necelých 3 000 knižničných jednotiek v hodnote takmer rovnajúcej sa pol milióna korún, čo je rovnaká suma ako v knižniciach múzeí za takmer 11 000 knižničných jednotiek.

Uvedená skutočnosť nás upozorňuje na špecifickosť skladby knižničných fondov zdanlivo príbuzných inštitúcií, akými sú múzeá a galérie.

Pôvodný centralizovaný systém budovania **knižnično-informačnej siete Slovenskej akadémie vied** (KIS SAV) sa v roku 1959 zmenil na decentralizovaný

a tento stav sa zachoval dodnes. Činnosť knižníc ústavov SAV sa pravidelne sledovala od roku 1969 (v rokoch 1975 -1990 spoločne s ČSAV). Získané údaje sa vyhodnocovali z rôznych hľadísk a podľa aktuálnych potrieb. Stali sa napr. podkladom pre audit knižníc (roky 1990, 1996, 1997) a desaťročnú analýzu vývoja KIS SAV za roky 1989 - 1998 ¹²⁾, ktorá podrobne dokumentovala výrazné zmeny v sieti v súvislosti so spoločenskými zmenami a tlakmi riadiacich orgánov začiatkom 90-tych rokov na **Ústrednú knižnicu Slovenskej akadémie vied** v Bratislave (ÚK SAV), jej opodstatnenie i význam pre sieť. Tieto sa premietli do výraznej redukcie pracoviska a neskôr rovnako razantne zasiahli aj sieť samotnú.

Počet knižníc SAV zodpovedal v 90-tych rokoch štrukturálnym zmenám v SAV, t.j. rušeniu všetkých vedeckých centier, niektorých ústavov, zlučovaniu knižníc príbuzných odborov, vzniku nových ústavov a kabinetov a nevytváraníu nových knižníc. Vzhľadom na „pohyb“ vzniku a zániku ústavov sa neustále menil počet knižníc. Ak do roku 1994 vidieť tendenciu zvyšovania počtu knižníc, potom dochádza k jeho poklesu. Dnes (31.12.2001) pôsobí v SAV 58 knižníc (vrátane ÚK SAV). Spomínané organizačné zmeny sa premietli aj do stavu pracovníkov KIS SAV. Z celkového počtu pracovníkov (r. 1989 - 268,20) začalo ubúdať (r. 2001 - 105,10). Aj na knižničnom fonde sa podpísali reorganizácie v SAV, rozsiahle vyradovanie, nedostatok finančných prostriedkov na budovanie fondov (niekde úplný útlm, stagnácia). Prírastok fondu neustále klesá (z vyše 21 tisíc kn. j. r. 1993 na 14 tisíc kn. j. r. 2001). Pokles počtu titulov periodík trval nepretržite do roku 1997. Potom nastalo zlepšenie, ale vzápätí sme zaznamenali opäť pokles, ktorý trvá. Teraz má KIS SAV k dispozícii pre používateľov 3 503 titulov (na porovnanie v r. 1989 ich bolo 8 647). 67,30% z celkového počtu tvoria zahraničné periodiká. Od roku 1991 sa pristúpilo v SAV na poskytovanie rešeršných služieb z citačných databáz a CC na disketách. Stúpajúcu tendenciu má však využívanie informačných služieb online. Budovanie vlastných databáz zostalo funkčné len v niektorých ústavoch a „lastovičkou“, ktorá by mala oživiť túto činnosť v KIS SAV, je v ostatných dvoch rokoch budovanie databázy evidencie publikačnej činnosti v systéme Rapid Library.

Za špeciálne knižnice považujeme aj **Slovenskú knižnicu pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči** ¹³⁾ a **Parlamentnú knižnicu**. Potešiteľne sa začala rozvíjať spolupráca **väzenských knižníc**, ktoré spravuje Zbor väzenskej a justičnej stráže SR, a **armádnych knižníc** pod gesciou Armádnej ústrednej knižnice v Trenčíne s knižničným systémom. Viac informácií prinesie až štatistické zisťovanie za rok 2002.

12) ČELKOVÁ, Ľudmila. Knižnično-informačná sieť SAV za uplynulých desať rokov. I. časť. In Informačný bulletin ÚK SAV, 1999, roč. XXVIII, č. 2, s. 9-15.

ČELKOVÁ, Ľudmila. Knižnično-informačná sieť SAV za uplynulých desať rokov. II. časť. In Informačný bulletin ÚK SAV, 2000, roč. XXIX, č. 1, s. 31-34.

13) <http://www.skn.sk>

Slovenska kniznica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoci - tlačiarský stroj Braillo 400RS (1), zvukové štúdio (2) a budova SKN (3).

PROFESIJNÉ ASOCIÁCIE

V Slovenskej republike paralelne existujú dve organizácie - Spolok slovenských knihovníkov a Slovenská asociácia knižníc, ktorá je výrazne mladšia.

Spolok slovenských knihovníkov ¹⁴⁾ (SSK) je občianskym združením priority určeným na združovanie individuálnych členov - knihovníkov, bibliografov a informačných pracovníkov, ale akceptuje aj tzv. kolektívne členstvo knižničných a informačných inštitúcií. Rodokmeň slovenskej knihovníckej spolkovej činnosti historicky vychádza zo Zväzu slovenských knihovníkov (1946), jeho pokračovateľom bol Zväz slovenských knihovníkov, bibliografov a informačných pracovníkov (1968) a Zväz slovenských knihovníkov a informatikov (1973). Poslaním spolku je vytvárať platformu na všestranný odborný, kultúrny a spoločenský rozvoj členstva a zastupovať jeho záujmy, vytvárať podmienky na činnosť knižničných pracovníkov a odbornú prípravu knihovníkov, bibliografov a informačných pracovníkov, starať sa o zlepšenie ich pracovných, sociálnych a životných podmienok a rozvíjať styky s profesijnými spolkami v medzinárodnom meradle. Základ štruktúry SSK tvoria 3 sekcie: knihovnícka, bibliografická a informatická, viacero klubov a komisií (Klub detských knihovníkov, Komisia pre historické knižničné fondy, Klub mestských knižníc, Komisia pre hudobné knižnice) a 8 krajských pobočiek.

Sekcie a kluby majú dlhoročnú tradíciu, celoslovenskú pôsobnosť a priority záujem vytvárať priestor pre komunikáciu pracovníkov, ktorí sa vecne venujú úzko alebo širšie špecializovanej problematike. Pravidelne realizujú cykly profilových vzdelávacích podujatí, pričom najznámejšie a najväčšie je medzinárodné podujatie informatickej sekcie INFOS, ktorého 32. ročník na tému „Knižnice - mosty informačnej spoločnosti“ sa bude konať 7. - 10. apríla 2003 v Starej Lesnej vo Vysokých Tatrách. Čo do počtu podujatí je zaručene najaktívnejšou sekciou sekcia bibliografická, ktorá úzko spolupracuje najmä s Národným bibliografickým ústavom SNK v Martine. Veľkej obľube sa tešia každoročné semináre detských knihovníkov zamerané na kreatívne formy práce s deťmi a mládežou, ktorých úbytok, žiaľ, v knižniciach v ostatných rokoch zaznamenávame. Dejiny knižníc a knižnej kultúry v jednotlivých regiónoch Slovenska sú predmetom záujmu špecialistov z oblasti starých a vzácnych tlačí a historických dokumentov.

Práca v sekciách, ale ani kreovanie volených orgánov spolku, podľa vyjadrení členov dostatočne neakcentovali regionálne záujmy knihovníkov. Viacročná diskusia v roku 1998 vyústila do vzniku krajských pobočiek SSK s ambíciou zlepšiť úprimnú spoluprácu a komunikáciu medzi knižnicami všetkých typov, viac sa stretávať, vzájomne poznávať a ovplyvňovať. Ukázalo sa, že regionálne štruktúry môžu každého, kto má chuť starať sa o svoje odborné napredovanie, oveľa

14) <http://www.ssk.sk> (na stránke sa t. č. pracuje)

55 rokov knihovníckej spolkovej činnosti. Zost. Marta Weissová. Bratislava: Spolok slovenských knihovníkov, 2002. ISBN 80-968675-3-9.

adresnejšie osloviť. Najrôznejšie podujatia, ktorých spoločným znakom je len to, že sa nedajú označiť slovami „formálne a fádne“, na jednej strane supľujú po reštrukturalizácii knižničného systému „diery“ v oblasti, ktorej tradične hovoríme metodická činnosť, na druhej strane vytvárajú pre knihovníkov aj istú spoločenskú platformu, ktorá je pre naše humanitné povolanie veľmi potrebná. Výmenné návštevy, exkurzie, medzi ktorými zo známych dôvodov jednoznačne víťazili moravské, resp. brnenské knižnice, oslavy dobrovoľníctva v knižničnej práci, seniorskluby a mnohé iné, aj odborné a vzdelávacie podujatia organizované v regionálnom meradle boli oveľa efektívnejšie, a to nielen finančne.

Spolok slovenských knihovníkov tradične vydáva „Bulletin SSK“, v ktorom sú zvyčajne okrem informácií zo spolkového života publikované aj zásadné materiály z celého odboru (napr. už spomínané kongresové dokumenty), ako aj „Zborník INFOS“ s veľkou informačnou hodnotou. Aktivity bratislavskej pobočky SSK dokumentuje „Občasník knihovníkov Bratislavského kraja“, ktorý je prístupný na stránkach Knižnice Ružinov ¹⁵⁾.

Je nesmierne dôležité, že sa podarilo Spolok slovenských knihovníkov doviest do tretieho tisícročia ako zdravú a fungujúcu organizáciu, napriek všetkým úskaliam, ktoré spolkovú činnosť sprevádzali v priebehu jednotlivých spoločenských podmienok doby. Spolok slovenských knihovníkov dosiahne v roku 2003 už úctyhodný 57. rok svojho pôsobenia. V decembri 2001 sme si pripomenuli 55 rokov knižníckej spolkovej činnosti. Nesmierne si vážime osobnú účasť PhDr. Jarmily Burgetovej, oficiálneho hosťa z našej partnerskej organizácie v Českej republike - SKIP ČR, ktorá v svojom slávnostnom prejave pripomenula dlhú históriu našej vzájomnej a naďalej trvajúcej spolupráce.

Slovenskú asociáciu knižníc ¹⁶⁾ (SAK) ako nezávislé, dobrovoľné záujmové združenie knižníc sa rozhodli založiť tri najväčšie slovenské knižnice (vtedy Slovenská národná knižnica MS, Slovenská technická a Univerzitná knižnica v Bratislave). Bola zaregistrovaná dňa 1. 10. 1992 ako záujmové združenie právnických osôb podľa §20 i ods. 2 zákona č. 509/91 Zb. (Občiansky zákonník). K zakladateľom sa postupne pridávali ďalšie knižnice, ktorým rovnako chýbala účinná spolupráca, dobrovoľná koordinácia a vzájomná neformálna podpora. V súčasnosti Slovenská asociácia knižníc združuje 84 knižníc (30 vedeckých a akademických, 43 krajských, regionálnych a mestských a 11 špeciálnych knižníc).

Cieľom asociácie je podporovať rozvoj knižníc a ich odbornú spoluprácu najmä spoločným formovaním a presadzovaním na princípoch demokracie utvárajúcej modernej knižničnej politiky vo vzťahu k orgánom štátnej správy a samosprávy, osobitne v oblasti prípravy právnych a organizačných noriem, ktoré sa dotýkajú profesionálnej činnosti knižníc, ako aj ich materiálneho a technického rozvoja, obhajovať knižnice ako inštitúcie vytvárajúce a ochraňujúce národný knižničný

15) <http://www.kniznica-ruzinov.sk/index.php?cast=5>

16) ČELKOVÁ, Ludmila. 10 rokov Slovenskej asociácie knižníc: hodnotiaci správa. In Bulletin Slovenskej asociácie knižníc. ISSN 1335-7905, 2002, roč. 10, č. 2, s. 36-45.

fond a budujúce národný knižnično-informačný a bibliografický systém a nastolovať a presadzovať program technického a technologického rozvoja knižníc, podporovať ich technologické prepojenie, ako aj výstavbu a modernizáciu.

SAK svojou činnosťou a postupmi nenarušuje postavenie, funkcie a pôsobnosť členských knižníc, ani nenahrádza činnosť národného knižnično-informačného systému alebo jeho častí. Obsahové zameranie činnosti asociácie je široké a orientuje sa na aktuálne problémy.

Pre jednotlivé oblasti činnosti zriaďuje SAK odborné skupiny. Môžu byť stále, alebo sa vytvárajú podľa potreby. V súčasnosti má stálu odbornú skupinu pre dlhodobý rozvoj knižníc, pre legislatívu, pre informatizáciu, pre edičnú a propagačnú činnosť a pre zahraničnú spoluprácu. Členské knižnice rovnakého zamerania môžu v rámci asociácie vytvárať sekcie; v súčasnosti pôsobia dve: sekcia akademických knižníc a sekcia verejných knižníc.

SAK veľmi úzko spolupracuje s českými profesnými združeniami - Združením knižníc ČR (SDRUK) a Zväzom knihovníkov a informačných pracovníkov Českej republiky (SKIP).

Je asociovaným členom EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) a aktívne sa podieľa na jej činnosti o. i. účasťou v projekte CELIP.

Jednou z významných aktivít, ktoré SAK iniciovala, je organizovanie podujatia zameraného na propagáciu knižníc a knižničných služieb pod názvom Týždeň slovenských knižníc. Z hľadiska propagácie asociácie a jej členských knižníc je dôležitým podujatím medzinárodný knižný veľtrh BIBLIOTÉKA, ktorého sa SAK tradične zúčastňuje. Množstvo iných podujatí sa orientuje na vzdelávanie pracovníkov knižníc. Okrem odborných seminárov a konferencií zabezpečuje SAK prípravu podujatia orientovaného na potreby knižníc sa univerzitách a vysokých školách pod názvom Dni akademických knižníc.

ODBORNÉ ŠKOLSTVO

Tradičia knihovníckeho školstva je viac než polstoročná. Vzdelanie v odbore možno na Slovensku získať na stupni úplného stredoškolského vzdelania, ako aj vysokoškolského vzdelania, ktoré sa realizuje od roku 2002/2003 na dvoch univerzitách.

Škola knihovníckych a informačných štúdií ¹⁷⁾ je jediná stredná odborná škola svojho druhu v Slovenskej republike, poskytujúca úplné stredné odborné vzdelanie s cieľom pripraviť kvalifikovaných odborníkov pre poskytovanie služieb v rôznych typoch informačných pracovísk, systémov a sietí. V priebehu takmer 50 rokov svojej existencie sa neustále prispôbovala meniacim sa spoločenským podmienkam. Po roku 1993 sa zmenou názvu, otvorením pomaturitného kvalifikačného štúdia, zavedením nového študijného odboru a odborných zameraní

17) <http://www.skis.sk>

a následne vypracovaním základných pedagogických dokumentov, postupne pretransformovala na moderný typ strednej školy. V študijnom odbore **informačné systémy a služby** poskytuje ŠKIS štvorročné vzdelávanie pre absolventov základnej školy a dvojročnú odbornú prípravu pre absolventov stredných škôl. Na spoločnú prípravu v prvej polovici štúdia nadväzujú vo vyšších ročníkoch voliteľné odborné zamerania orientované na verejné knižnice a hospodárske informácie. Štúdium sa ukončuje maturitnou skúškou.

Štúdium **knižničnej a informačnej vedy** sa otvorilo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v školskom roku 1951/5192 na Katedre slovenčiny. O rok neskôr vznikla Katedra knihovedy a novinárstva. Samostatná Katedra knihovníctva bola otvorená v roku 1961 a jej prvým vedúcim bol Štefan Pasiar. V roku 1967 sa premenovala na Katedru knihovedy a vedeckých informácií, od roku 1991 na Katedru knihovníctva a vedeckých informácií. Názov odboru i katedry sa menil podľa požiadaviek doby a vývoja odboru. Súčasný názov, **Katedra knižničnej a informačnej vedy** ¹⁸⁾, vychádza z pomenovania odboru knižničnár a informačná veda, ktorý je v súlade s nomenklatúrou odborov univerzitného štúdia vydanou UNESCO. Vývoj odboru a požiadavky praxe sa odrážajú v štruktúre a obsahu štúdia. Štúdium, pôvodne jednodoborové, postupne prechádzalo na dvojdoborové v kombinácii s cudzími jazykmi a nefilologickými odborníkmi. Od školského roku 1998/1999 sa študijný plán zmenil na jednodoborové magisterské štúdium s rozšírenou výučbou angličtiny a ďalšieho cudzieho jazyka. Postgraduálne doktorandské štúdium sa realizuje od školského roka 1994/1995 ako samostatný vedný odbor 72-10-9 Knižničnár a informačná veda. Predtým sa vedecká príprava a doktorandské štúdium realizovali v rámci vedného odboru Pomocné vedy historické. Počas vyše 40 ročného pôsobenia katedry ukončilo štúdium okolo 1300 absolventov a viac ako 30 vedeckých aspirantov.

Už niekoľko rokov sa kvôli potrebám praxe vynárala myšlienka založiť ďalšiu katedru knižničnej a informačnej vedy, ktorá by ponúkla vzdelanie adeptom knihovníctva v prostredí mimo hlavného. Na rozhraní rokov 2001/2002 dostala táto myšlienka zelenú na **Katedre humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline** ¹⁹⁾ v podobe dohody tejto univerzity so Slovenskou národnou knižnicou v Martine o vybudovaní študijného odboru **dokumentácia kultúrneho dedičstva**, ktorý saturuje i požiadavku na vzdelávanie v odbore knižničnej a informačnej vedy. Je však koncipovaný širšie - prihliada aj na vzdelávanie v oblasti múzejníctva, archívniectva a biografistiky, a tým aj na perspektívu istej kooperácie týchto disciplín a inštitúcií v celosvetovom meradle. Certifikát o akreditácii odboru bol vydaný v júli 2002 od septembra 2002 na Žilinskej univerzite študuje 25 poslucháčov bakalárskeho štúdia dokumentácie kultúrneho dedičstva. Žilinská univerzita oceňuje vývoj štúdia a výsledky v odbore, čo sa prejavilo v návrhu garantovať namiesto dosiahnutého bakalárskeho štúdia štúdium magisterské. Tento

18) <http://www.fphil.uniba.sk/~kkvi/>

19) <http://www.utc.sk>

Budova Krajské knižnice Ludovíta Štúra vo Zvolene

krok by sa mal uskutočniť v priebehu roka 2003. Súčasne sa bude usilovať o to, aby sa interné štúdium čím skôr rozšírilo o externú formu štúdia, o ktorú je v národnom knižnično-informačnom systéme Slovenskej republiky veľký záujem.

ZÁVER

Je veľmi ťažké odpovedať na otázku, aký je stav knižničného systému v Slovenskej republike. Za uspokojivý ho pravdepodobne považovať nemôžeme. Nejde len o finančnú krízu, ale aj o krízu v oblasti ľudských zdrojov. Prestíž profesie sa výrazne nezvyšuje, ani uplatnenie tzv. pedagogických tabuliek pre knihovníkov vo verejnej službe nevyrovnalo značný schodok, ktorý nám chýba, aby sme dosiahli v platoch aspoň celoslovenský priemer. Kvalitných a erudovaných ľudí, ktorí chcú za týchto okolností pracovať v knižničnom sektore, ubúda.

Celému neutíchajúcemu procesu transformácie knižníc by bezpochyby prospelo, keby niekto kompetentný zreteľne vyslovil spoločenskú objednávku na zabezpečenie knižnično-informačných služieb, aby sa skutočne stali „verejným záujmom“.

Sme však optimisti. Hľadiac na iné európske krajiny (vrátane Česka), ktoré pochopili úlohu knižníc v informačnej spoločnosti a sú ochotné do nich investovať, lebo vedia, že sa im výdavok bude niekoľkonásobne rentovať, veríme, že aj v Slovenskej republike nastane zlepšenie.

Kontakt na konkrétne knižničné inštitúcie môžu prípadní záujemcovia nájsť v elektronických adresároch knižníc, ktoré sú dostupné na stránkach SNK v Martine (<http://alpha1.snk.sk/ALEPH> časť Databázy), CVTI ST (<http://www.cvtisr.sk/kniznice.htm>) a Ministerstva kultúry SR (<http://www.culture.gov.sk>).

Ďakujeme všetkým českým kolegom, ktorí sú ochotní a pripravení podeliť sa s nami o svoje skúsenosti a výsledky svojej práce a neprekáža im, že formálne nežijeme v jednom štáte.

* Pri spracovaní materiálu boli využité podklady Slovenskej národnej knižnice, vedeckých knižníc a Knižnice Slovenského národného múzea v Bratislave.

POZNÁMKA REDAKCE

Mgr. Andrea Doktorová je absolventka Střední knihovnické školy v Bratislavě a Filozofické fakulty UK v Bratislavě, obor vědecké informace a knihovnictví. Pracovala v různých funkcích v Krajské knihovně v Trenčíně, jako ústřední metodička Slovenské národní knihovny v Matici slovenské v Martině a po necelých dvou letech strávených na odboru kultury Krajského úřadu v Žilině zastávala post ředitelky odboru muzeí, galerií a knihoven na Ministerstvu kultury Slovenské republiky. Věnovala se zvláště knihovnické legislativě. Je předsedkyní Knihovnické sekce Spolku slovenských knihovníků. V současnosti pracuje jako ředitelka Ústřední knihovny Slovenské akademie věd v Bratislavě.

Redakce věří, že vydání tohoto zvláštního čísla prohloubí vztahy mezi našimi knihovnickými spolky, přinese výměnu spolkových publikací a vyvolá další kroky, které pomohou na české i slovenské straně.

Redakce úmyslně text vydává ve slovenském jazyce, protože věří, že slovenština zůstala českým knihovníkům stále blízká.

BULLETIN SKIP

SVAZ KNIHOVNÍKŮ A INFORMAČNÍCH PRACOVNÍKŮ ČR

Řídí Ladislav Kurka s ediční komisí SKIP. Kontakt: tel.: 222 113 308, fax: 222 323 206, e-mail: kurkal@mlp.cz. Ediční komise: Mgr. Marcela Buřilová, Mgr. Naděžda Čížková, Ivo Mirošovský, Mgr. Alena Otrubová, Mgr. Jindřich Pilař. Vydává 5x ročně Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR s příspěvím dotace Ministerstva kultury ČR. Počítačové zpracování a příprava do tisku: Mgr. Zuzana Mašková, good.day@volny.cz. Obálku navrhla Sylvie Richterová. Tiskne TOMOS, a.s. Praha.

Adresa elektronického vydání: http://www.nkp.cz/o_knihovnach/konsorcia/skip/bulletin.htm.
Technická redakce elektronického vydání: Jindřich Pilař, jindrich.pilar@nkp.cz.

Zvláštní číslo Slovenské knihovnictvo zpracovala Mgr. Andrea Doktorová (andrea.doktorova@savba.sk). Recenzovala PhDr. Jarmila Burgetová. Redigoval Ladislav Kurka. Předáno do tisku 20.2.2003.

ISSN 1 2 1 0 - 0 9 2 7, on line vydání ISSN 1 2 1 3 - 5 8 2 8